

Boeken

De platformsamenleving

We zoomen, teamen en hang-ouden dezer dagen als nooit tevoren. Wie dacht zich nog uit de digitale wind te kunnen houden onder het mom dat er niets boven een fysieke ontmoeting gaat, heeft zich in no time moeten aanpassen op straffe van uitsluiting. Oké, er zijn wat privacyvraagstukken, maar in tijden van nood lijken die geen belemmerende factoren te zijn. Of deze vormen van digitale communicatie op de langere termijn net zo succesvol zullen zijn op het gebied van communicatie en educatie als Airbnb, Facebook, Amazon en Twitter dat zijn op de terreinen van toerisme, nieuwsgaring, consumentengedrag en opinievorming, is nog niet te voorspellen. Veel zal afhangen van het ervaren gemak. Maar dat niet alleen, zoals Van Dijck, Poell en De Waal in hun boek laten zien.

In *De platformsamenleving* bekommeren zij zich niet alleen om de privacyvraagstukken van platforms, maar eigenlijk vooral om de mechanismen die ze in gang zetten en de groeiende invloed op de inrichting

van onze samenleving. Waar aanvankelijk gedacht werd dat de digitale diensten mensen zouden verbinden en de burgers vrijer zouden maken – Uber en Airbnb werden als rebelse voorvechters van innovatie gezien – wordt steeds meer duidelijk dat de online platforms geen neutrale bemiddelaars zijn, maar zich ontwikkelen tot monopolisten die, zonder dat daar een democratisch debat over gevoerd wordt, de spelregels behoorlijk veranderen. De invloed van de publieke sentimenten van een moment (*trending topics*), van de 'like-economie' met de daarmee verbonden sociale stress, en het gepersonaliseerde aanbod van nieuws en producten maken overtuigend duidelijk dat de platforms niet zo onschuldig lijken als ze zelf – wijzend op hun bijdrage aan het gemak voor gebruikers – voorstellen.

Omdat "*platformen de weerslag zijn van een specifieke visie op de inrichting van de samenleving*", vindt er een verschuiving plaats in de verhoudingen tussen markt, consumenten, burgers en overheid, waardoor publieke belangen in de knel kunnen komen, zo voeren de auteurs aan. En dan moet je denken aan kwaliteit, toegankelijkheid, duurzaamheid, solidariteit en keuzevrijheid. Om daarop zicht te krijgen is het nodig te weten door welke mechanismen de platforms worden gedreven. En dat zijn er drie: dataficatie, het verzamelen, ordenen en voorspellen van gegevens; commodificatie, het hiermee geld verdienen door aanbieder en gebruikers; en selectie, het bepalen welke data relevant zijn.

Vervolgens onderzoeken Van Dijck en collega's deze mechanismen in de domeinen vervoer en journalistiek, waarna de opmars van MOOC's (*Massive Open Online Courses*), digitale educatieplatforms in het hoger onderwijs, speciale aandacht krijgt. De belofte

van Coursera, die door de UvA wordt gebruikt, is roerend: *to empower people to improve their lives*. Maar ook in een publieke sector als onderwijs werken dezelfde platformmechanismes als in private sectoren met alle risico's op verwatering van publieke belangen. Zo wijzen de auteurs op een verschuiving van educatie (samenhangend curriculum met aandacht voor uiteenlopende vaardigheden) naar gepersonaliseerd leren (gemonitord en gecontroleerd aanbod van noodzakelijk geachte kennis). En stellen ze de vraag *"in hoeverre onderwijs gefinancierd uit algemene middelen door commerciële partners mag worden gestuurd en geëxploiteerd"*. En dan hebben we het nog maar niet over de vraag wat er met alle data gebeurt, die interessant zijn voor bedrijven als toekomstige werkgevers van de studenten die met de MOOC's werken. Zo onprobleematisch is die digitale bijdrage aan het *empoweren* van mensen allemaal niet. Nu is *De platformsamenleving* geen pleidooi tegen digitale ontwikkelingen, maar wel om vanuit kennis van de mechanismes kritisch op die ontwikkelingen te zijn en platforms te dwingen transparanter te zijn en hun algoritmes te delen. En daar ligt een belangrijke taak voor de overheid, die volgens de auteurs *"(eind) verantwoordelijk is voor de uiteindelijke vormgeving van de platformsamenleving"*. Hopelijk is de wijze waarop die het digitale heft in handen heeft genomen in crisistijd een vertrouwenwekkende proeve van bekwaamheid met het oog op de gevoelde verantwoordelijkheid in weer normalere tijden.

Terug naar het *zoomen*. Dat het naïef is te denken dat de platforms er alleen zijn om het gemak van de gebruikers te dienen en bij te dragen aan een betere, verbonden wereld zal veel mensen wel duidelijk zijn. Nu zou je kunnen zeggen, oké, aandacht en erkenning is weliswaar een verdienmodel geworden,

maar ik blijf me focussen op het gemak en laat alle commerciële verleidingen aan me voorbijgaan. *De platformsamenleving* maakt duidelijk dat dit idee van onafhankelijkheid eveneens naïef is. Immers, de platforms oefenen, omdat ze gekoppeld zijn aan een visie op de inrichting van de samenleving die commercieel interessant moet zijn, stevige invloed uit op ons denken en doen. Die commerciële ondertoon, inmiddels zo vanzelfsprekend geworden in een markt-gestuurde wereld, zou je daarom zomaar kunnen verleiden om de fijne Zoomervaringen te gaan zien als bezuinigingsmogelijkheden of oplossingen voor het lerarentekort. Dat je daarmee ook een nieuwe wijze van 'onderwijzen' en 'communiceren' introduceert waarvan het aanvankelijke ongemak opgelost kan worden met wat introductielesjes (via Zoom natuurlijk; ik heb ze al voorbij zien komen), zou je zomaar kunnen ontgaan, meelifend op het enthousiasme van de versnelde digitalisering van het onderwijs.

Kortom, aan een mogelijk vervolg op ons intensieve zoomen zijn ook hele andere, wezenlijke vragen dan alleen een privacyvraagstuk verkleefd. Vraagstukken die te belangrijk zijn om aan de markt over te laten, zou ik denken...

Gerritjan van Luin

Gelezen

- Dijck, J. van, Poell, T., & Waal, M. de (2016). *De platformsamenleving: Strijd om publieke waarden in een online wereld*. Amsterdam: Amsterdam University Press. Download via: <http://www.oapen.org/search?identificer=618753>